

Het nieuwe Havenhuis, Antwerpen

IN MEMORIAM ZAHA HADID (1950-2016)

Het nieuwe Havenhuis van Antwerpen: na het gerechtsgebouw en het MAS een volgende architecturale parel aan de kroon van de Scheldestad. De inspanningen die de beleidsmakers de laatste decennia deden op het gebied van de opwaardering van het bestaande en nieuw gebouwde patrimonium, werpen duidelijk hun vruchten af. Meer nog, in dit project komen verschillende vraagstukken samen: hoe integreer je een bestaand gebouw in een nieuw, hoe verhoudt zich 'oude' vormtaal – die op zich al een neostijl was – tot nieuwe ontwerptendensen, hoe geef je een nieuwe invulling aan een gebouw dat al een hele geschiedenis met zich meedraagt en hoe laat je het nieuwe en het oude samensmelten tot één geheel? Er is voor een architect geen moeilijker opdracht.

Tekst: Johan Geerts / Foto's: Toon Grobet (Lumecore), Hufton+Crow, Tim Fischer, H el ene Binet

©Hufton+Crow

© Tim Fisher 2016

Misschien gaf het ontwerp van Zaha Hadid Architects op al die vragen wel het beste antwoord en spreekt het gebouw daarom op zo'n overweldigende manier tot de verbeelding.

Aan het einde van de 19de en in het begin van de 20ste eeuw had de haven van Antwerpen nood aan expansie. Omdat men een verdere groei voorspelde, werd naar gronden aan de noordkant van de stad gezocht. Industrieën vestigden zich rond de nieuw gegraven dokken. Vooral de houtnijverheid en –handel vond zijn weg naar deze strategisch interessante locatie. De noodzaak van een nieuwe brandweerkazerne drong zich op.

Stadsbouwmeester Alexis Van Mechelen maakte in 1912 een neo-traditioneel ontwerp en liet zich inspireren door het in 1893 afgebrande Hanzehuis of Oosterhuis dat zich op de plaats van het huidige MAS bevond.

Omdat de Eerste Wereldoorlog de aankoop en levering van materialen bemoeilijkte, werd het gebouw pas in 1922 in gebruik genomen. Op de tweede en derde verdieping werden zelfs appartementen ingericht voor het officierenkorps van de brandweer.

Bij een brand in 1954 werd het gebouw zwaar beschadigd en enkele jaren later, na de herstellingswerken, deed de technische dienst van het Havenbedrijf zijn intrede.

Om een duurzaam en toekomstgericht antwoord te kunnen bieden op de verdere groei van de haven, werd in 2007 beslist de administratieve en technische diensten onder één dak onder te brengen, in een gebouw dat de waarden en de dynamiek van het havenbedrijf zou vertalen in een gematerialiseerd icoon. Dat bij de keuze van de nieuwe locatie niet alleen economische of praktische, maar ook historische en misschien zelfs emotionele argumenten doorslaggevend waren, is duidelijk. Want in plaats van een vrij perceel te zoeken in de nieuwe haven of zelfs in de Waaslandhaven, viel de keuze op de oude brandweerkazerne aan Kaai 63 aan het Kattendijkdok op het Mexico-eiland. Een scharnierpunt tussen de oude en de nieuwe haven, een

© Toon Grobet (Lumecore)

symbolische plek die beschikbaar geworden was na het bouwen van een nieuwe brandweerkazerne.

Het terrein bood ook enorme voordelen m.b.t. het behalen van de ecologische en duurzaamheidsdoelstellingen die de haven beoogt. De materialen konden over water geleverd worden.

De architectuurwedstrijd die de Vlaamse Overheid samen met de autoriteiten van de stad en de haven uitschreef, stelde slechts één voorwaarde: de oude gebouwen moesten in het nieuwe ontwerp worden geïntegreerd. De jury was aangenaam verrast toen de vijf ingediende projecten gekozen hadden voor een nieuwe structuur die boven het bestaande gebouw uitstak. Het ontwerp van Zaha Hadid Architects werd als meest briljante onthaald.

Het grote dilemma voor de ontwerper bij zo'n opdracht is de vraag in hoeverre het oude het nieuwe mag/kan/moet inspireren. In welke mate moeten elementen of vormen van het bestaande gebouw gekopieerd of net op een hedendaagse manier geïnterpreteerd worden en wordt het nieuwe een al of niet sterke vertaling van het oude?

Qua vormtaal brak Zaha Hadid resoluut met het bestaande. Ze ontwierp een asymmetrisch volume dat het midden houdt tussen een scheepsboeg en een onregelmatige diamant waarvan de facetten de omgeving reflecteren. Een deconstructivistische benadering dat het bestaande gefragmenteerd weergeeft met een constant veranderende lichtinval. De lucht, het water, het onderliggende gebouw: het glazen volume, opgebouwd uit driehoeken, vermengt alle elementen tot een nieuwe spiegelende fata morgana die naargelang van de weersomstandigheden meer of minder 'aanwezig' is.

De vroegere binnenplaats van de brandweerkazerne werd overkoepeld en doet dienst als centraal atrium. Het glazen dak geeft een overweldigend uitzicht op de onderzijde van het nieuwe volume dat als een beschermende ufo boven het oude gebouw zweeft. Panoramische liften brengen je tot in het nieuwe gebouw. Er zijn landschapskantoren, vergaderzalen, een auditorium en een bedrijfsrestaurant in ondergebracht. Ook in het ontwerp van het interieur is overduidelijk de handtekening van Zaha Hadid te herkennen. Een veelheid aan lijnen, vlakken, richtingen, zichten ... worden op een meesterlijke wijze samengebracht tot een bijna

© Tim Fisher 2016

apocalyptische ruimtelijke ervaring. Tijdens een wandeling door het gebouw ontvouwt de haven zich als een 360 gradenfoto en ervaar je hoe ze verspreid ligt over en overal aanwezig is in de noordelijke wijken van de stad. Het unieke van de locatie en hoe het water van de oude dokken, het Albertkanaal en de Schelde in het stadsplan verweven zijn met de wirwar aan kaaien, steegjes en straten van de nieuwe en de oude haven, spreken tot de verbeelding.

Tussen het dak van de gerenoveerde brandweerkazerne waarin nu ook kantoren en vergaderzalen ondergebracht zijn en de onderzijde van de hypermoderne uitbreiding is een verdieping in open lucht die qua detaillering en vorm het gevoel geeft op een scheepsdek te staan. Als je helemaal aan de voorkant van de betonnen constructie staat, met de rug naar het Kattendijkdok en kijkend naar het gebouw, overvalt je de grootsheid van deze realisatie. Niet enkel de impact van het volume of het spanningsveld tussen oud en nieuw, maar ook en vooral de schaal van alle constructieve en esthetische elementen op zich maken indruk.

Met dit gebouw heeft het Havenbedrijf ontegensprekelijk een gezicht in de stad en de wereld gekregen, een gezicht dat indruk maakt en het imago van het Havenbedrijf als innovatief en dynamisch bedrijf onderstreept. Het is een voorbeeld van hoe architectuur een missie van de opdrachtgever kan versterken, een gelaagd verhaal kan vertellen, verankerd in het verleden met zicht op een mooie en rijke toekomst.

De architect opteerde voor een nieuwe vormtaal. Ze wou niet concurreren met de neostijl van de brandweerkazerne maar zich er ook niet tegen afzetten. Het bestaande kopiëren was geen optie. Ze integreert het oude in het nieuwe in plaats van het nieuwe in het oude. Meer nog, ze plaatst het ernaast en laat het 'zijn'. Op die manier geeft ze het oude nieuwe energie en zuurstof om vanaf nu niet meer over het 'oude' of het 'nieuwe' te moeten praten, maar over het Havenhuis: een nieuwe totaliteit.

Op die manier leeft het bestaande in een totaal nieuwe definitie verder in een overweldigende toekomst.

©Hufton+Crow

©Toon Grobet (Lumecore)

Technische fiche

- Opdrachtgever: Havenbedrijf Antwerpen
- Functie: nieuwe hoofdzetel Havenbedrijf Antwerpen
- Locatie: 't Eilandje, Antwerpen
- Architect concept en ontwerp: Zaha Hadid Architects – Patrick Schumacher
- Projectdirecteur: Joris Pauwels
- Projectarchitect: Jinmi Lee
- Architect realisatie: Bureau Bouwtechniek
- Studiebureaus: Studieburo Mouton bvba – Ingenium nv – Daidalos Peutz
- Algemene aannemer: Interbuild
- Realisatie: november 2014 (oplevering)
- Bruto vloeroppervlakte: 20 800 m² (inclusief 8 000 m² parking)

©Toon Grobet

De lucht, het water, het onderliggende gebouw:
het glazen volume, opgebouwd uit driehoeken,
vermengt alle elementen tot een nieuwe
spiegelende fata morgana die naargelang van de
weersomstandigheden meer of minder 'aanwezig' is.

©Hufton+Crow

©Hufton+Crow

©Simone Cecchetti

IN MEMORIAM
Zaha Hadid (1950-2016)